

Vraag 1 van 2

Wat vindt u van het voorstel, zowel van de voorgestelde wettekst als de memorie van toelichting?

Het voorstel is mijns inziens een sterke verbetering ten opzichte van huidige wetgeving. Het laat ruimte voor individuele scholen, respecteert zowel de autonomie van het kind als de vrijheid van onderwijs, en draagt bij aan het algemeen belang van een democratisch geëquipeerde bevolking.

Sterke punten zijn de explicitering van de fundamentele waarden van onze democratische rechtsstaat als uitgangspunt voor het burgerschapsonderwijs, de verplichting tot meer samenhang, het cultiveren van een democratische cultuur binnen de school, en betere kwaliteitszorg. Daarnaast laat het wetsvoorstel ruimte om te discussiëren over onderdelen van de democratische rechtstaat, zoals de mate waarin we tolerant zouden moeten zijn. Dat is positief.

Ik zie tegelijkertijd een aantal verbeterpunten:

1. Naast respect voor en kennis van de basiswaarden van onze democratische rechtsstaat, zou ik pleiten voor inzicht in het belang van deze waarden - hoe zijn ze ontstaan, wat voorkomen ze? Dat versterkt het pedagogisch effect en leidt tot dieper inzicht bij leerlingen. Bovendien opent het mogelijkheden om onze huidige democratische rechtstaat kritisch te bouwen, discussies te voeren over grenzen aan vrijheden of tolerantie, en alternatieven voor stellen.
2. In het wetsvoorstel wordt gesproken over leerlingen die leren 'deelnemen' en 'bijdragen aan' de democratische samenleving. Een toevoeging die recht zou doen aan het democratische gehalte van onze samenleving zou kunnen zijn 'mede leren vorm geven'. Die mogelijkheid is immers een van de onderscheidende kenmerken tussen democratische en niet-democratische samenlevingen.
3. De beschreven sociale en maatschappelijke competenties zijn niet allemaal even sterk. Soms worden waarden aangehaald die eigenlijk houdingen zijn, en de selectie van competenties zou kernachtiger en specifieker kunnen. Indien gewenst kan ik suggesties geven.
4. Sociale cohesie bevorderen in de brede samenleving is een verdedigbaar doel, maar er kan ook teveel sociale cohesie in een gemeenschap zijn. Het lijkt me goed om daar op te reflecteren en eea te expliciteren in het wetsvoorstel/de MvT. Immers, wat als sociale cohesie betekent dat individuen onderdrukt worden?
5. Conflicten zijn een centraal onderdeel van een democratie - juist onze grondwettelijke vrijheden leiden tot verschillen in perspectief en belang. De kunst is om daar goed mee om te gaan, op een zo rechtvaardig en vreedzaam als mogelijke manier. Dit aspect blijft nu wat onderbelicht. De nadruk op altijd 'respect voor de mening van een ander' te hebben lijkt me tegelijkertijd niet gewenst - respect voor de ander, of het recht van de ander om zijn of haar mening te uiten willen verdedigen lijken me allebei waardevoller en fundamenteler - een individuele mening kan immers ook verwerpelijk worden gevonden, met goede reden - bijvoorbeeld op basis van de democratische of rechtsstatelijke waarden.

Vraag 2 van 2

Biedt het wetsvoorstel voldoende handvatten om invulling te geven aan de burgerschapsopdracht?

Het wetsvoorstel biedt zeker handvatten om invulling te geven aan de burgerschapsopdracht. Of deze handvatten voldoende zijn, zal de praktijk uitwijzen. Mijn vermoeden is dat het wetsvoorstel onvoldoende handvatten biedt. Om verschillende redenen:

1. Het wetsvoorstel laat nog wat teveel onduidelijkheid over welke sociale en maatschappelijke competenties bevorderd zouden moeten worden.
2. Er is niet op iedere school voldoende professionaliteit aanwezig om een eigen visie op burgerschapsonderwijs te ontwikkelen en concretiseren. Dat vergt normatieve professionaliteit, waar weinig aandacht voor is geweest in leraren- en schoolleidersopleidingen. Omdat het huidige wetsvoorstel redelijk abstract is, is het de vraag of het wetsvoorstel in concrete leerdoelen te vatten is. Daar levert de herziening van het curriculum (indien zij doorgang vindt) mogelijk een grotere bijdrage aan.
3. Wetenschappelijke kennis over 'wat werkt' bereikt het onderwijs nog niet altijd in voldoende mate.
4. Daarnaast ervaren docenten veel werkdruk, is er weinig ontwikkeltijd, en lijkt het curriculum op dit moment overladen te zijn.

Zo draagt het wetsvoorstel weliswaar bij aan het bereiken van een aantal voorwaarden, maar doorbreekt het niet alle impasses (normativiteit, prioriteit, professionaliteit en effectiviteit). Niet al deze impasses zijn echt met louter wetgeving te verhelpen, en gezien de gekozen strategie om ruimte te laten voor de herziening van het curriculum, is het huidige wetsvoorstel binnen deze beperkingen vrij sterk.